

“Schilderen is geologie bedrijven”

Zo begint een van de gedichten die mijn vader schreef in de periode dat zijn geboorteland verscheurd werd door oorlog. Viktor werd geboren in 1931 in Ivanjska, vermeldt zijn biografie. Een dorpje, eerder een gehucht, waar de hele heuvel bewoond werd door Majdandžić-en, van oorsprong waarschijnlijk mijnwerkers, die de resultaten van geologische processen aan de aarde ontfoetselden; stenen misschien of metalen of kolen?

De ouders van Viktor- mijn opa en oma - woonden aan de voet van deze heuvel. Dat heuvelachtige landschap was de reden – zeiden we als gezin altijd – dat Viktor zich in het vlakke Nederlandse laagland niet kon oriënteren. Waar hij op vakanties in de bergen altijd moeiteloos de kleinste paadjes wist te vinden, raakte hij in dat vlakke, neder - land, met die verre lage horizon, regelmatig de weg kwijt. Al vond hij altijd de weg weer terug.

Eind jaren '50 studeerde hij af aan de kunstacademie in Belgrado. In de jaren daarna trouwde hij, kreeg hij twee kinderen, werd hij directeur van een school. Hij maakte deel uit van een groep kunstenaars die in Banja Luka betrokken waren bij de Dom Kultura. Er waren in die tijd in de Sovjet Unie en andere Oostbloklanden, waaronder Joegoslavië talloze Domovi Kultura¹; Cultuurpaleizen, waar alle vormen van cultuur een plek vonden: film, theater, beeldende kunst, dans. In het Joegoslavië van die tijd werden moderne kunst en architectuur gezien als middelen om het land en haar inwoners te verheffen. En wellicht ook om hen te voorzien van een gezamenlijk idioom of een gemeenschappelijk, nieuw vertrekpunt voor een land in opbouw.

In de schilderijen die Viktor toen maakte, kun je de geologie van zijn vaderland aflezen. De fractals met hun kristallijnen vormen en hun regelmatige en repeterende structuren zijn de basis voor een veelkleurige variatie. Net als in de natuur spelen orde en toeval een rol bij het maken van deze werken. Met de kunstenaar als aanstichter en regisseur van die processen – of God, zo u wilt.

Viktor kwam in 1969 naar Nederland – het land van klei en blubber, een delta met traag stromende rivieren. Het land waar de grote Europese rivieren Rijn en Maas uiteindelijk via tal van gedaanteverwisselingen in zee uitmonden. Zijn komst naar dat land lijkt zijn schilderen langzaam maar gestaag te hebben beïnvloed. De geologie van zo'n laagland zit anders in elkaar dan van het gebergte – het is niet alleen een laag land, maar ook een land in laagjes, waar eeuw na eeuw rivieren hun sedimenten afgezet hebben, af en toe onderbroken door een IJstijd, of later dijkdoorbraken die wat rimpeling aanbrachten in het canvas.

Gaandeweg zie je in Viktors schilderijen van de jaren '70 en '80 deze gelaagdheid verschijnen. En net als het Nederlandse landschap in die tijd nog gevat in een strikte verkaveling, een indeling die bepaald werd door de geometrie van Fibonacci-reeksen en Gulden Snede-varianties. Rechte lijnen, scherpe hoeken, veelkleurige vlakken met verf die laag over laag werd aangebracht. In die schilderijen kun je uitgestrekte, georganiseerde Nederlandse polderlandschap terugzien. Of een giraffe, zoals ik als vierjarig meisje zag in het schilderij met de geeloranje zigzag dat boven mijn bed hing. Of een geploegde akker.

---

¹ <https://www.domovikulture.ba/dom-kulture-banja-luka>

Nagele is Nederlandse landschapsbouw en stedenbouw in optima forma. Net als in Joegoslavië, met zijn Domovi Kultura, heerste in de naoorlogse jaren in Nederland een geloof en vertrouwen in kunst, architectuur en techniek, om het land te herstellen van de oorlog, om nieuw land te winnen op de zee en om het land op te stuwen in de vaart der volkeren. De Noordoostpolder viel in 1942 droog. De polder werd op een rationele wijze ingedeeld, met kavels die waren aangepast aan optimaal gebruik van landbouwmachines. In de polder werd een centraal dorp gepland – Emmeloord – met daaromheen 10 dorpen, waar Nagele er een van was.

In de jaren vijftig is Nagele ontworpen door de functionalistische architecten van De Acht en Opbouw, zoals Cornelis van Eesteren, Aldo van Eyck, Gerrit Rietveld en de tuinarchitecte Mien Ruys. Nagele is een van de weinige plekken waar deze architecten op grotere schaal hun moderne ideeën konden verwezenlijken².

Het dorp is gebouwd volgens een streng en recht stedenbouwkundig plan. De bebouwing moest openheid en strakheid uitstralen en gebruikmaken van glas en beton³. Eigenlijk is het dorp een moderne compositie van lijnen en vlakken. Met voor elke functie een apart vlak, zoals de moderne principes voorschreven. In het Museum Nagele kun je nog veel meer lezen over hun ideeën en de totstandkoming van het dorp. En uiteraard kun je buiten zelf in hun Gesamtkunstwerk rondlopen.

In de jaren '90 gebeurde het onvoorstelbare: weer was er oorlog in Europa – iets wat we nooit meer zouden laten gebeuren. Het land dat ik altijd gekend had als Joegoslavië, bleek te bestaan uit verschillende entiteiten, etnische fragmenten, die telkens in kleinere stukken uiteen konden vallen, naarmate je meer inzoomde op een gebied. Het land als fractal. Viktor stond machteloos en raakte in een depressie. In deze tijd schilderde hij zonder de beteugeling van de structuren en zonder de kalmerende processen van sedimentatie en erosie: donker, direct, figuratief en wanhopig.

Het contrast met het geordende Nederland uit die tijd kon niet groter zijn. In die tijd beleefde Nederland haar hoogtijdagen van de ruimtelijke ordening; de vinexwijken waren in aanbouw en van heinde en verre kwamen mensen hier om te kijken hoe wij dat deden. Dat was voordat we de nationale ruimtelijke ordening afschaften en delegeerden aan gemeenten en de vrije markt. Het was de tijd dat het inzicht kwam dat we onze rivieren weer de ruimte moesten geven, ze moesten toestaan om hun oevers af en toe te verlaten. Met mooie projecten zoals 'Ruimte voor de Rivier.'

In de schilderijen van Viktor kwam steeds meer ruimte voor grensoverschrijding. De structuren waren niet meer dominant op de voorgrond aanwezig. De geologie en andere natuurlijke processen kregen steeds meer ruimte. Veel subtieler dan eerst, brachten de structuren een ordening aan onder talloze lagen verf, die zich niets leken aan te trekken van een structuurlijn, maar er wel degelijk door beïnvloed werden. Elke hobbel op het board zorgde voor een net iets ander verloop van de verf. Al die loopjes verf waren een

---

² <https://nl.wikipedia.org/wiki/Nagele>

³ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Nagele>

rivierenlandschap dat gevormd werd door de sedimentatie van zand, slib en klei. Kleuren vloeiden door elkaar en maakten nieuwe kleuren. Ronde vormen deden hun intrede; bogen, spiralen en slakkenhuizen maakten de vormtaal van zijn schilderijen rijker en gevarieerder dan ooit. Maar nog steeds was de basis hiervan de wiskunde van Fibonacci en Gulden Snede.

Die ronde vormen, de fractalen en de structuren brengen ongemerkt de natuur binnen in zijn schilderijen. Op het oog lijken deze wiskundige structuren een beroep te doen op de ratio. Wanneer we ernaar kijken kunnen we proberen de ordening te ontdekken, de lijnen te volgen, erachter te komen welke regelmaat er zit in de steeds verder verschuivende en draaiende structuren. Maar eigenlijk doen deze structuren een beroep op ons gevoel. Dat zit zo: de evolutie van de mens vond plaats in natuurlijke omgevingen. Om in zulke omgevingen te kunnen overleven was het voor de mens niet alleen belangrijk om bedreigende situaties – zoals een naderend roofdier – te herkennen en te vermijden. Het was ook van groot belang om helpende omstandigheden te herkennen en op te zoeken. Denk aan het vinden van water, planten als voedsel, een boom als schuilplaats. Het menselijke brein heeft een aantal mechanismen ontwikkeld voor deze natuurlijke omstandigheden, om zo de overlevingskansen te vergroten. De verzameling van deze mechanismen wordt ook wel aangeduid met de term ‘biofilie’ – wat letterlijk ‘de liefde voor alles wat leeft’ betekent. Biofilie impliceert een diepgewortelde emotionele verbondenheid met natuurlijke entiteiten, vormen en processen, die de mens helpen leven.⁴

De positieve emotionele reacties van mensen tegenover natuur, zouden misschien wel eens veroorzaakt kunnen worden door het fractale karakter van vele natuurlijke elementen. De onderliggende theorie is dat - omdat de menselijke evolutie heeft plaatsgevonden in een natuurlijke en dus fractale wereld - het brein mechanismen heeft ontwikkeld om fractale vormen te decoderen. Wanneer het brein vormen met een fractale organisatie detecteert, zullen daardoor bepaalde (positieve) gevoelens worden geactiveerd – zelfs als het gaat niet om natuurlijke, maar om bijvoorbeeld fractale vormen in kunst en architectuur⁵.

In 2012 maakte ik met mijn vader en moeder een reis naar Servië en Bosnië, naar de plekken die iets betekend hebben in het leven van Viktor. We bezochten de kunstacademie in Belgrado en het museum voor Moderne Kunst in Banja Luka, uiteraard met werk van mijn vader in de collectie. We bezochten het huis in Banja Luka waar hij gewoond heeft met mijn broer en zus en hun moeder. Het huis met het dakterras waar hij zijn fractale structuren met een tweeharig penseel op doek schilderde.

Uiteindelijk keerden we terug naar het huisje van mijn oma en opa in Ivanjska. We reden eerst het dorpje voorbij, we konden het niet vinden. Het bleek verdwenen en onder een andere naam verder te zijn gegaan. Toen we het huisje vonden, bevond ik me ineens in twee parallelle werelden; die van mijn herinnering en die van het heden. Het huisje leek in niets meer op de idyllische plek die ik me herinnerde uit mijn jeugd. De pruimenboomgaard was verdwenen, de appelboom omgezaagd, de waterput was dichtgetimmerd. Van de varkens en kippen was geen spoor meer te bekennen.

---

⁴ Architectuur als tweede natuur, Yannick Joye en Agnes van den Berg, Rooilijn Jg. 41 / Nr. 4 / 2008

⁵ Architectuur als tweede natuur, Yannick Joye en Agnes van den Berg, Rooilijn Jg. 41 / Nr. 4 / 2008

Het huisje van mijn oma was verworden tot een hooischuur; de ramen dichtgetimmerd, de verf bladderde van de muren. Ernaast stond zo'n typisch half afgebouwd bakstenen huis zoals je die in Bosnië zoveel zag. Het verschilde zoveel dat de twee plekken – het huisje van mijn oma dat ik me herinner van mijn jeugd en de hooischuur dat het was geworden – probleemloos naast elkaar kunnen bestaan. Zoals bij een schilderij de onderste lagen verf diepte geven aan wat je ziet maar niet verdwijnen onder de lagen daaroverheen.

Nagele is ook verdwenen. In de middeleeuwen was Nagele een eiland in de Zuiderzee, totdat het werd verzwolgen door de zee. Het nieuwe Nagele ligt op een heel andere plek. Vorig jaar is er een archeoloog op gepromoveerd. Hij kwam de verdwenen dorpen op het spoor door nauwkeurig hoogtekaarten te bestuderen. De gelaagdheid van de geschiedenis was af te lezen uit de ondergrond⁶.

Viktor werd geboren in Ivanjska, in Joegoslavië, in een dorp dat niet meer bestaat, in een land dat niet meer bestaat. Hij bedrijft geologie op de vierkante meter en laat zich meevoeren en verrassen door de processen die hij weliswaar initieert, maar nooit volledig beheerst. Hij vangt daarmee voor mij de essentie van het leven – een combinatie van orde en toeval, van gelaagdheid en interpretatie, en van een onvervalste schoonheid. De troost van de schoonheid hebben we nodig – en dat is van alle tijden. Laten we ervan genieten.

Doesjka Majdandžić

Geschreven en uitgesproken gelegenheid van de opening van de tentoonstelling van Viktor Majdandžić in Museum Nagele op 5 september 2021

---

⁶ <https://www.rug.nl/news/2020/10/archeologische-restanten-onthullen-geschiedenis-noordoostpolder>